

BIRKNER ZOLTÁN*

Kényszer vagy szerencse?

A Veszprémi Egyetem megalapításának körülményei és meghatározó személyiségei

BEVEZETÉS

Az 1949-ben alapított Veszprémi Egyetem ma a Dunántúl egyik legdinamikusabban fejlődő felsőoktatási intézménye, a közel 10.000 hallgató, 5 kar, 6 képzési helyszín, 10 doktori iskola segíti a regionális tudásközpont szerepének betöltésében. Az alapítás pillanatában szakegyetemnek szánták, ez mára klasszikus universitásszá fejlődött, amely „a tudományok szabad, jóleső, önkéntes együttéléséről” szól¹. Az elmúlt 55 esztendő a nehézségek ellenére kifejezetten sikertörténetnek tekinthető, iskolapéllda a magyar felsőoktatás történetében.

Írásom célja a megalapítás körülményeinek bemutatása, a kényszer vagy szerencse, a társadalmi akarat vagy az egyéni szerepek kérdéskörének a tisztázása és olyan személyiségek bemutatása, akik jelentős szerepet töltöttek be az egyetem megalapításában, felépítésében.

Mi adja az aktualitását a témának? Egyrészt 55 éves az egyetem, ami évfordulónak tekinthető, azonban ennél sokkal fontosabb az a tény, hogy a felsőoktatási piacon olyan mértékű változások zajlanak, amelyek teljesen új szakasz kezdetét vetítik előre az intézmények életében. „Az egyetemeknek stratégiákat kell kifejleszteni saját maguk pozicionálására a globális versenykörnyezetben”², aminek előfeltétele a múlttal való szembesülés és a reális önismeret.

A kutatás során a fellelt források közül kettőt szeretnék kiemelni. Az első, hogy szerencsém volt interjút készíteni DR. BODOR ENDRÉVEL, aki 1954-ben került a *Veszprémi Nehézvegyipari Egyetemre*. A *Szervetlen Kémia* tanszék vezetőjeként dolgozott, később dékán-helyettes, majd rektor-helyettes. POLINSZKY KÁROLY barátja, oktatója, munkatársa volt – szóval élő legenda. Emellett kiváló összefoglaló munkák készültek az egyetem születésének 50. évfordulójára, amelyek közül érdemes külön kiemelni *A Veszprémi Egyetem története 1949-1999* című kötetet, amelyben ALBERT JÓZSEF, BODOR ENDRE, BÁRDOS JENŐ, GYŐRI PÁL írásai rendkívül tanulságosak. Hasonlóan érdekes a jubileumi humor gyűjtemény, a veszprémi *MéTa*, amely beszédes anekdotákkal segíti a hőskor feltárását.

* Nagykanizsa Felsőoktatásáért Alapítvány, Nagykanizsa

AZ EGYETEM MEGALAPÍTÁSA

A *Veszprémi Nehézvegyipari Kar* 1949. szeptember 26-án 16 oktató és 107 hallgató részvételével megtartotta első tanévnyitó ünnepségét. A kar létesítéséről szóló XXII. törvényt 1949. augusztus 19-én hirdették ki. Ez a mai hivatalosan elfogadott alapító dokumentum, azonban egyre több adat gyűlik egy 1276. november 18-án kiadott rendelet igazolására, amelyben IV. LÁSZLÓ királyunk a *Veszprémi Káptalani Főiskola* újjáépítéséről intézkedik. Ha a Vatikánban is igazolni lehet ezen iratokat, akkor az első magyar felsőoktatási intézmény veszprémi születésűnek tekinthető, ezzel a magyar felsőoktatás története új megvilágításba kerülhet. Ezt azért tartottam fontosnak megemlíteni, mert ebben az esetben a mai modern egyetem története a 13. századig nyúlna vissza. Amíg azonban ez nem igazolódik, érdemes az 1949-es dátumból kiindulni, és megvizsgálni a megalakulás külső és belső környezetét, körülményeit.

A II. világháború után a súlyos károkat elszenvedett magyar gazdaság rekordidő alatt talpra állt, az újjáépítés lendületet adott a magyar ipar fejlődésének, a szakemberigény korán jelentkezett.

Jelentős geopolitikai változások történtek, Magyarország a sztálini Szovjetunió befolyási övezetébe került, aminek eredménye, hogy a 48-as választási csalás segítségével hatalomra került a *Kommunista Párt*, RÁKOSI MÁTYÁS vezetésével, és elkezdődött a szovjet modell (társadalmi, gazdasági, politikai) kiépítése.

„A második világháborút követően Európa-szerte indítottak szakirányú egyetemeket”³, így a *Veszprémi Nehézvegyipari Egyetem megszervezése nem példa nélküli Európában.*

A felsőoktatás egyik sajátos eleme is a tényezők sorába tartozik, ez az „1934-ben megszervezett Budapesten és Sopronban működő Magyar királyi József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem”⁴ szerepe. Egyrészt a Gépész- és Vegyészmérnöki Kar a növekvő igények ellenére nem növelte a vegyészmérnökök számát, másrészt az Egyetem átszervezése új felsőoktatási intézmények megszületését eredményezte. A Bánya- és Kohómérnöki osztály Miskolcra telepítése a *Miskolci Műszaki Egyetem* létrejöttét jelentette. Másrészt már 1945-ben kivált a *Mezőgazdasági és Állatorvosi kar*, 1948-ban a *Közgazdasági Kar*, amelyek egytől egyig új egyetemek megalakulását jelentették. Ezek után nem különösebben meglepő a nehézipari részleg leválasztása a vegyészmérnöki osztályról, amelynek a *Veszprémi Nehézipari Kar* létrejötté az eredménye.

A néhány külső tényező megvizsgálása után érdemes feltenni azt a kérdést, hogy miért éppen Veszprém lett az új kar székhelye. Erre különböző válaszokat kaptam, illetve találtam az évkönyvekben. Az egyik vélemény szerint (Dr. Bodor Endre – személyes interjú) az akkori gazdasági miniszter ötlete volt a vegyészképzés felfuttatása, hiszen az ötéves tervek bővítésekor komoly vegyipari fejlesztéssel számoltak. Egyébként Veszprémben járva megtetszett a szakminiszternek a város, valamint komoly érv volt a környezetében működő vegyipari létesítmények megléte is (*Ajka, Peremarton, Fűzfő-gyártelep*). ALBERT JÓZSEF szerint két verzió lehetséges. Az első (egyetemi folklór) szerint az egyetem létesítése GERŐ ERNŐ elszólásának köszönhető, aki a Budapesti Műszaki Egyetemen tartott előadásában pontatlanul fogalmazott, amikor bejelentette, hogy megépül a második műegyetem vidéken. Ezután küldöttséggel indultak (*Győr, Pápa, Veszprém*) a legfelsőbb pártvezetéshez, és végül Veszprém került ki győztesen.

A másik variáció szerint egy vidéki műegyetem élt a köztudatban, és a Veszprém megyei pártfőtitkár segítségével egy delegáció eljutott Rákosihoz, akinek megtetszettek a veszprémi összegyűjtött érvek és végül Miskolc mellett Veszprémet is támogatta. Néhány érvet talán érdemes felsorolni – egyrészt a város olyan ipari háttérrel rendelkezik, amellyel jó gyakorlati bázisa lehet a képzésnek, másrészt nagyon jó a középiskolai rendszere, harmadrészt a város a klerikális reakció fészke, fontos a szellemi irányítás megváltoztatása. KOSSA ISTVÁN – a térség kommunista képviselője tanévnyitó beszédében Rákosi Mátyásnak, a magyar nép bölcs vezérének tulajdonította a döntést.

Az utolsó verzió az előzőeknek egyfajta egyvelege (ez is egyetemi folklór), amely véleményt Polinszky Károlynak tulajdonítanak, természetesen ennek a forrásértéke erősen megkérdőjelezhető. Veszprém kiválasztásakor megítélésem szerint az eddig felsoroltak együttesen igazak – azaz fontos volt a gazdasági (vegyipari) háttér, a tévedhetetlen pártvezetők politikai elszólása, illetve a jól lobbizó megyei pártvezetés és országgyűlési képviselő munkájának az eredménye.

AZ EGYETEM FELÉPÍTÉSE, POLINSZKY KÁROLY SZEREPE

A következő lépés volt a megfelelő ember kijelölése, aki képes a Kar megszervezésére. A fiatal, 27 éves DR. POLINSZKY KÁROLY egyetemi adjunktusra esett a választás, aki ekkor a budapesti *József Nádor Műszaki Egyetem* ifjú oktatója volt. A kiválasztásban fontos volt a szakértelem, a jó szervezőkészség, a politikai megbízhatóság igazolása is. Végül Bodor Endre elmondása alapján VARGA JÓZSEFnek – a *Kémiai Technológia Tanszék* akadémikus vezetőjének a véleménye, illetve CSÜRÖS ZOLTÁN rektor támogatása, illetve a megbízható BENEDEK PÁLnak (tanszéki kollégájának) a javaslatára ORTUTAY GYULA, az akkori vallás- és közoktatási miniszter Polinszky Károlyt bízta meg a szervezéssel. Polinszky tökéletes választás volt – agilis, jó kapcsolatteremtő, kiváló szervező, szakmailag megalapozott tudással rendelkező és jelentős tapasztalatokat felhalmozó fiatalember volt a kinevezése pillanatában. 1944-ben végezte el a Műegyetemen a vegyészmérnöki szakot. 1943-tól gyakornok volt a *Szervetlen Kémia Tanszéken*, 1944-től tanársegéd. Hallgató korában a műegyetemisták *Hungária Magyar Technikusok Egyesületének* egyik vezetője volt, 1949-ben a lerombolt kémiai épület helyreállítását szervezte meg, 1948-ban részt vett a *Magyar Ásványolaj- és Földgázkísérleti Intézet (MÁFKI)* szervezésében, az igazgató FREUND MIHÁLY őt kérte fel helyettesének.

Nagy lendülettel, jó irányokat meghatározva állt neki Polinszky a Kar felállításának. A rendkívül szűkös határidők miatt okos kompromisszumokkal lehetett elérni, hogy szeptember 26-án megtartották az első tanévnyitót. A hallgatók még Budapesten felvételiztek, eközben a tervezett pénzügyi „palota” épületét kapta meg az egyetem Veszprémbe. Elindult a MÁFKI mellett a *NEVIKI, a Nehézvegyipari Kutató Intézet* szervezése is – STRAUB GYULÁVAL. Ennek az ipari kutató intézetnek is Polinszky lett az igazgatója.

1951-ig kari kurátornak hívták Polinszkyt, majd 1951-re elérték, hogy az 1951. évi 25. számú törvényerejű rendeletben felállították a *Veszprémi Vegyipari Egyetemet*. Miután egykarú egyetem volt, ezért dékánnak hívták a vezetőjét, aki rektori jogkört gyakorolt. Az egyetem vezetője 1962. szeptember 1-től kapott rektori címet.

Az indulás pillanatában 16 főállású oktatóval indult a képzés – az oktatók Polinszky budapesti munkatársaiból, a kutatóintézetekből kerültek ki; fiatal, karrier-építésben érdekelt, tehetséges csapatot szervezett. 1949 őszén 3 alaptárgyi tanszék megszervezésére került sor – *Matematikai Tanszék* – FEJES TÓTH LÁSZLÓ vezetésével; *Ásványtan Tanszék* – NEMECZ ERNŐ vezetésével; az *Általános és Szervetlen Kémia Tanszék* vezetője Polinszky Károly lett. A következő tanévben újabb 3 tanszék állt fel: a *Kémiai Fizika Tanszék* – Bendek Pál, Straub Gyula; az *Analitikai Kémia Tanszék* Bodor Endre, illetve a *Géptan Tanszék* HALÁSZ AURÉL vezetésével.

A körülményekre jellemző volt a folyamatos bővülés, állandóan épült valami. A kötelező órára járás 42 óra volt, reggel fél hétkor keltek a hallgatók, amit közös torna, reggeli, indulás (énekelve) az egyetemre követett. A kezdeti nehézségek áthidalásában a hallgatók és oktatók kiváló együttes közössége segített.

ÖSSZEFOGLALÁS

A megalapítás körülményeit vizsgálva megállapítható, hogy a szerencsének, a gazdasági-oktatási kényszernek, a politikának és néhány nagyon lelkes, elkötelezett embernek köszönhető,

hogy ma a Veszprémi Egyetem létezik, és a Dunántúl meghatározó felsőoktatási intézménye. Polinszky Károly munkája külön említést érdemel, hiszen kiváló szervezőkészsége, a kapcsolatépítési képessége, az új iránti fogékonysága döntő volt az Egyetem megszervezésében. A jövőbeni lehetőségek felismerése ma is az intézmény egyik erőssége, ennek köszönheti a rendszerváltás óta bekövetkezett példátlan növekedését, regionális és nemzetközi környezetbe történt kiteljesedését. A Veszprémi Egyetemre igaz DAVID COATES, az *Európai Akadémia* végrehajtó titkárának kijelentése: „Egy jó egyetemet a verseny és az együttműködés közösen formálnak”.⁵

HIVATKOZÁSOK

1. Albert József (2002): *A Veszprémi Egyetem története 1949-1999*, Veszprém, A Veszprémi Egyetem Tanácsa
2. Bodor Endre – Fodor Lajos – Meskó Gábor – Reisz Tivadar – Schultheisz Zoltán (1999): *A Veszprémi Egyetem jubileumi évkönyve 1949-1999*, Veszprém, A Veszprémi Egyetem Tanácsa
3. Coates, David: *Profile-building and New University Structures*, The Knowledge of Europe Conference, Liège Convention Centre, Liège, Belgium, 25-28 April 2004; In.: http://europa.eu.int/comm/research/conferences/2004/univ/pdf/paper_david_coates_en.pdf
4. Ladányi Andor (1999): *A magyar felsőoktatás a 20. században*, Akadémiai Kiadó, Budapest
5. Személyes interjú Bodor Endrével, 2004. október 10., Veszprém
6. Tamás Ferenc (1999): *Száz fél év fél száz év*, Veszprém, Veszprémi Egyetem
7. Tamás Ferenc (1999) *MéTa*, Veszprém, Veszprémi Egyetem
8. The Europe of Knowledge 2020 Conference, *The Vision*; In.: http://europa.eu.int/comm/research/conferences/2004/univ/background_en.html; 4.p.

JEGYZETEK

- ¹ Bárdos Jenő (2002): *A Veszprémi Egyetem Tanárképző Karának története*
- ² The Knowledge of Europe 2020 Conference, *The Vision*, p. 4.
- ³ Bárdos Jenő: i.m., p. 60.
- ⁴ Bodor Endre (2002): *A Veszprémi Vegyipari Egyetem szervezeti és irányító testületei*. In.: *A Veszprémi Egyetem története 1949-1999*, 5.
- ⁵ Coates, David: *Profile-building and New University Structures*, The Knowledge of Europe 2020 Conference